

Un viatge per la toxicologia a través de les plantes tòxiques

Eva Castells

Unitat de Toxicologia

Departament de Farmacologia, Terapèutica i Toxicologia

Universitat Autònoma de Barcelona

índex

1

Què és la toxicitat?

2

Conceptes generals sobre la toxicitat de les plantes

3

Plantes tòxiques a Catalunya

Què és la toxicitat?

1

L'aigua és tòxica?

Woman Dies After Water Drinking Contest

BY SCOTT CONROY

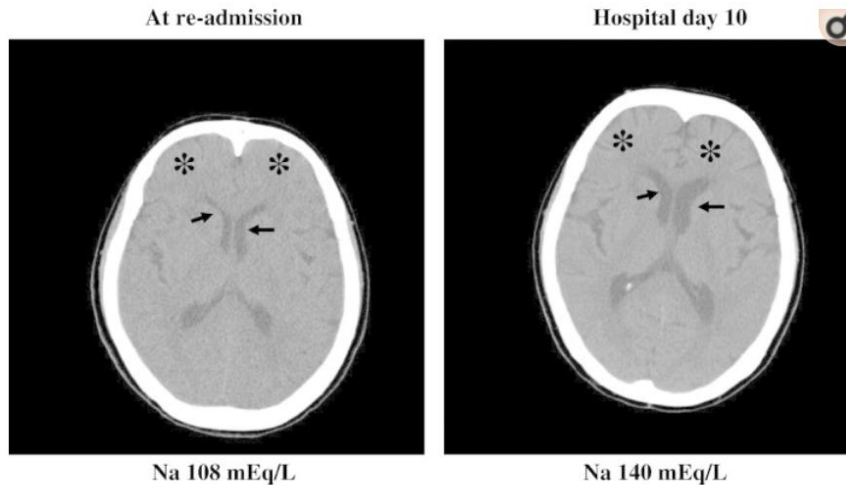
UPDATED ON: JANUARY 14, 2007 / 2:30 AM / AP

CBS
NEWS

A 28-year-old woman died of water intoxication after taking part in a radio station's water drinking contest to win a Nintendo Wii video game system, the coroner's office said. Assistant Sacramento County Coroner Ed Smith said Saturday a preliminary investigation found evidence "consistent with a water intoxication death."

Fig. 1

Cerebral oedema due to water intoxication. Plain brain CT scan revealed marked swelling of the sulcus at the frontal lobe and narrowing of cerebral ventricles at re-admission. Following the discontinuation of CY treatment and fluid restriction, hyponatraemia was promptly restored by 72 h without any disorientation. CT scan also revealed no cerebral oedema at hospital Day 10. Abbreviations are CT: computed tomography and CY: cyclophosphamide.

Hiperhidratació

↓ [Na⁺] en plasma
(hiponatrèmia)

< 100 mmol/L
edema cerebral, coma, mort

La cocaïna és tòxica?

Tòxics utilitzats com a fàrmacs a principis del segle XX

COCAINE
TOOTHACHE DROPS
Instantaneous Cure!
PRICE 15 CENTS.
Prepared by the
LLOYD MANUFACTURING CO.
219 HUDSON AVE., ALBANY, N. Y.
For sale by all Druggists.
(Registered March 1885.) See other side.

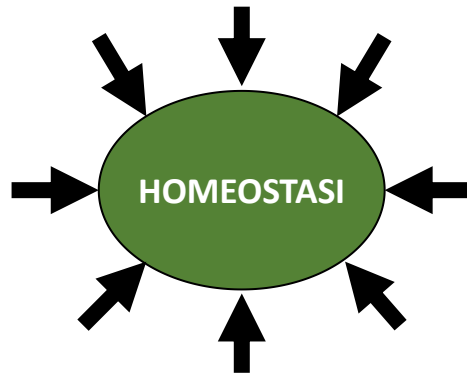
Mylocal
IS THE ANAESTHETIC
THAT YOU MAKE
YOU PREPARE
MYLOCAL
WHICH INSURES
FRESHNESS

This Little Vial
Contains the necessary quantity of Cocaine which you add to MYLOCAL when you are ready to begin using from it. Medicine is not a science when you take a chance. You take no chance when you inspect and add the Cocaine.

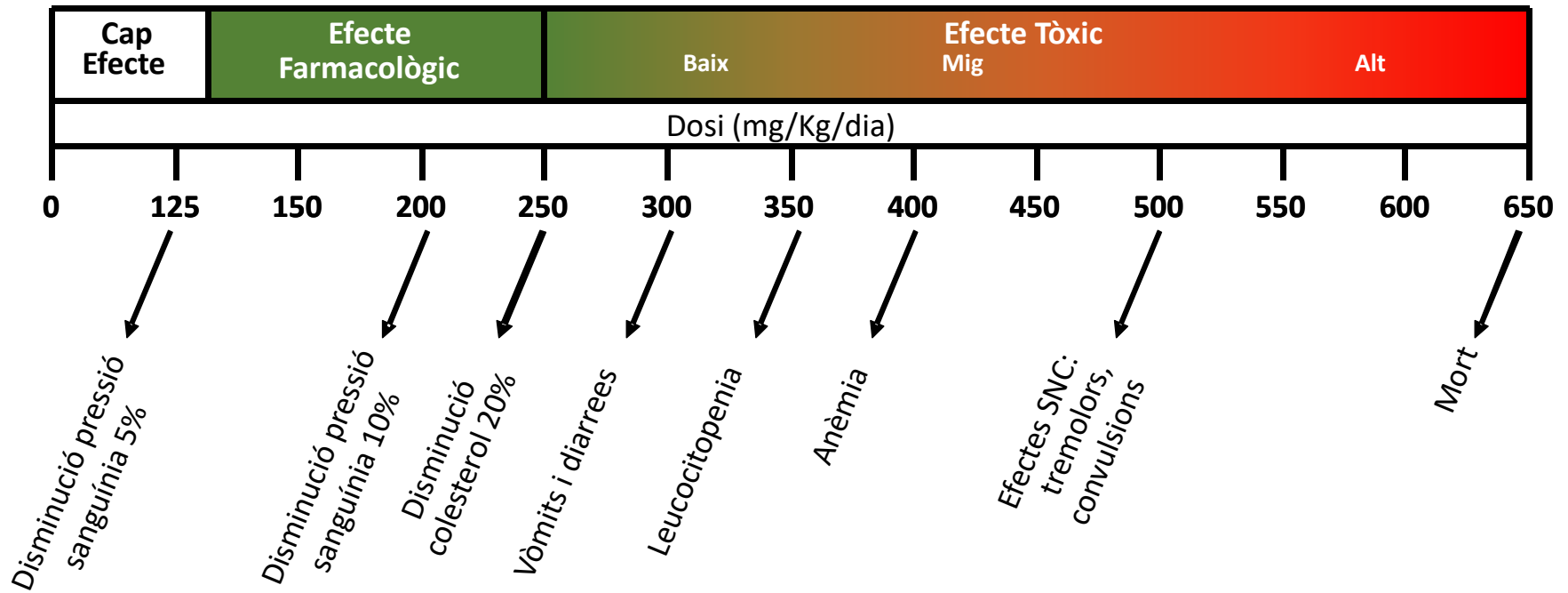
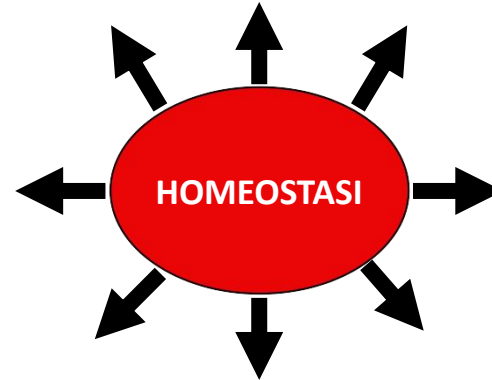
Special Trial Offer
Once only to those who have not tried MYLOCAL. Send 25 cents for 1 ounce and we will include 1 hypodermic needle, \$1.25 for 4 ounces and 3 needles or make it \$4.50 for 16 ounces, and we will include one all metal \$2.00 syringe. Send special trial order direct to the
MYLOCAL MFG. CO.
300-302 Main-Street,
BUFFALO, N. Y.

Sold only in 4 ounce bottles by all dealers or direct from the General Sales Agents
Buffalo Dental Mfg. Co.
4 ounces \$1.25; 16 ounces \$4.50; 32 ounces \$8.50

Efecte terapèutic o farmacològic

Efecte tòxic

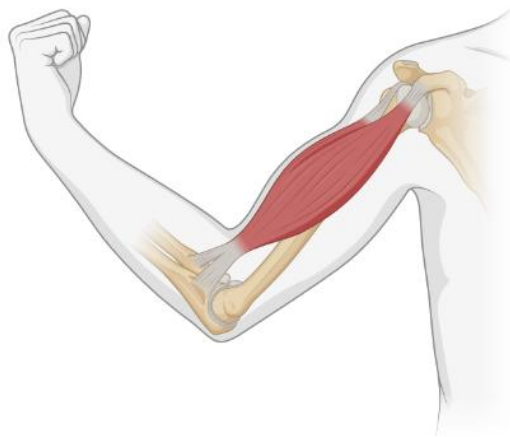
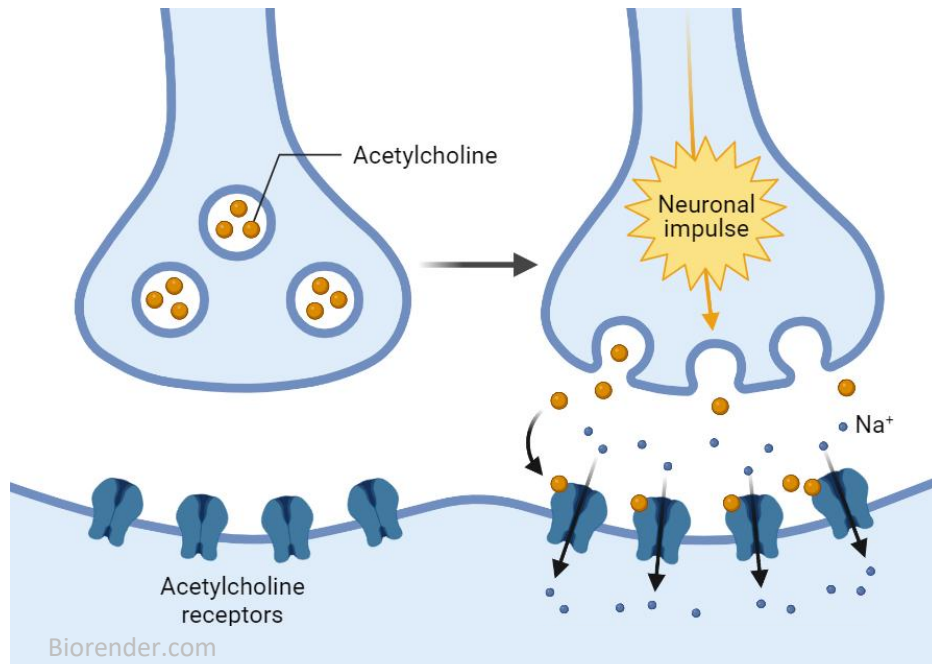

El mecanisme de la toxicitat

Un efecte biològic, incloent la toxicitat, s'inicia amb una **interacció entre dues molècules**: la substància tòxica i una biomolècula de l'organisme

Exemple de mecanisme d'acció: la contracció muscular

Efectes neurotòxics

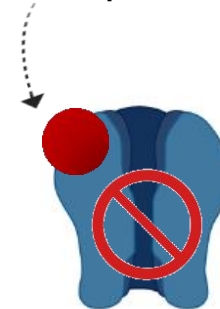
Coniceïna

Cicuta
(*Conium maculatum*)

Atropina

Estramoni
(*Datura stramonium*)

Tractament intoxicació per organofosforats

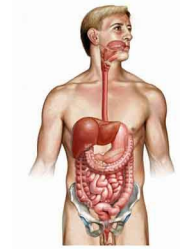
Nivells jeràrquics de la toxicitat

Individu

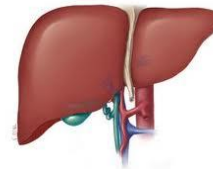
SÍMPTOMES CLÍNICS

Sistema

CANVIS FISIOLÒGICS

Òrgan

CANVIS HISTOLÒGICS

Cèl·lula

CANVIS BIOQUÍMICS

Molècula

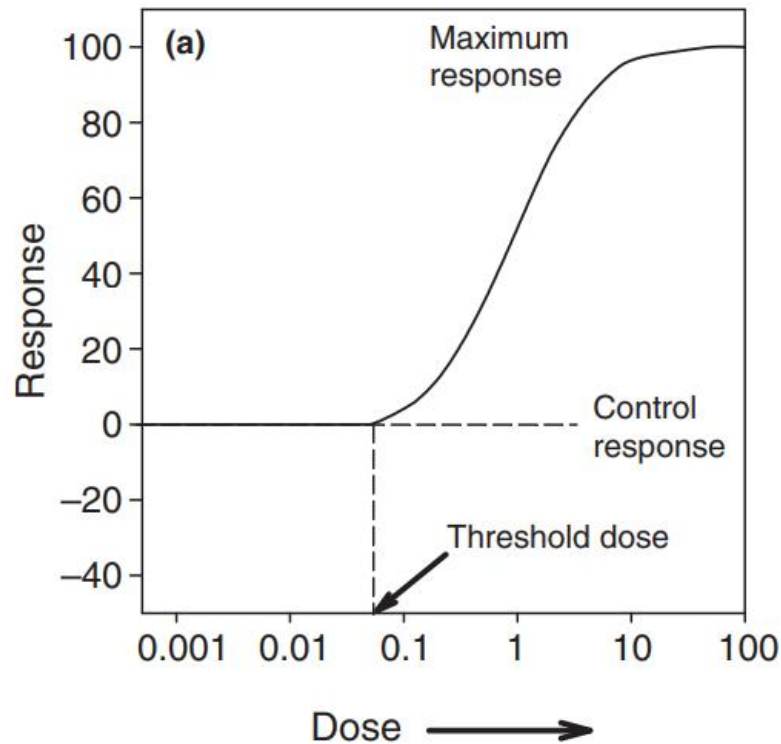
Cada substància té un potencial toxicològic determinat

		SUBSTÀNCIA	DL ₅₀ (mg/Kg)
Globally Harmonized System (GHS) of classification	5	 Etanol	10,000
		 Glifosat	5,600
	4	 Clorur sòdic	4,000
		 Nitrat sòdic	1,250
	3	 Permetrina	600
		 Clorpirifos	250
		 Cafeïna	200
	2	 Acrilamida	125
		 Carbofurà	20
		 Diclorvos	15
		 Aflatoxina B1	5
		 Nicotina	1
	1	 Tetrodotoxina	0.1
		 2,3,7,8-TCDD	0.001
	 Toxina botulínica	0.00001	

	Pesticides
	Toxines
	Industrials
	Procés
	Altres

Totes les substàncies poden ser tòxiques a determinades dosis, inclòs aquelles que son indispensables per la vida

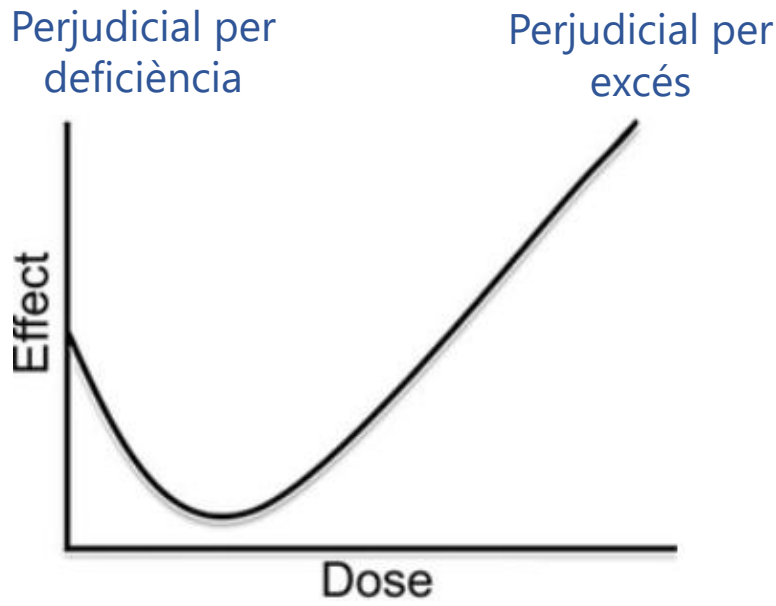

Paracels (1493-1541)

- La gran majoria de substàncies
- Dosis baixes no tenen cap efecte (llindar)

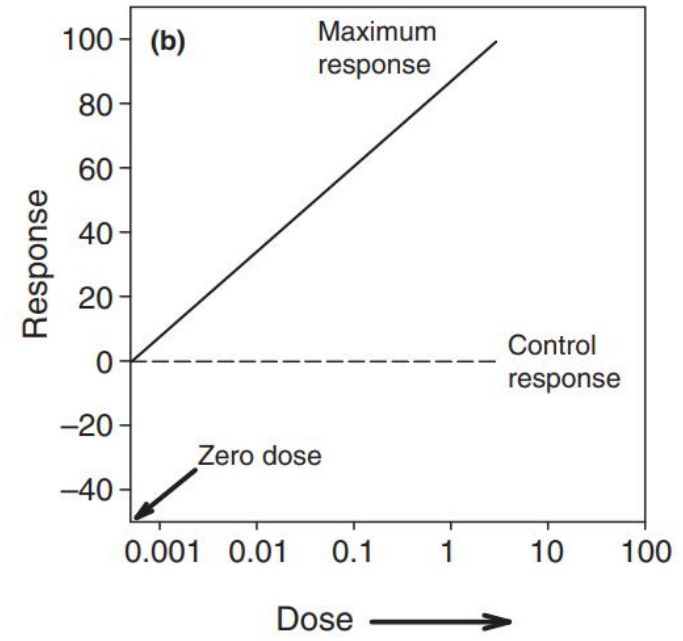
Altres relacions dosi-resposta

Corba en U

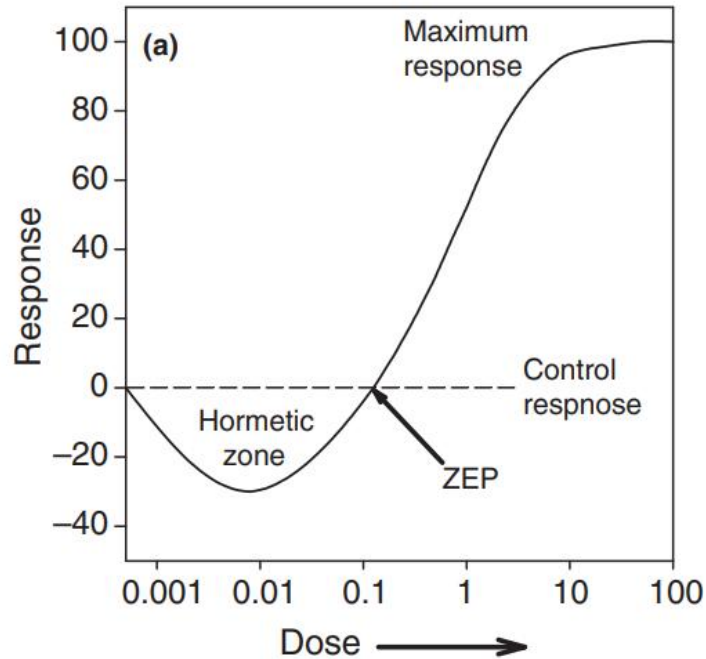
- Per substàncies imprescindibles
- Dosis baixes són perjudicials (deficiència)

Corba sense llindar

- Per carcinògens, disruptors endocrins...
- Dosis baixes són perjudicials (molt actives)

Hormesis

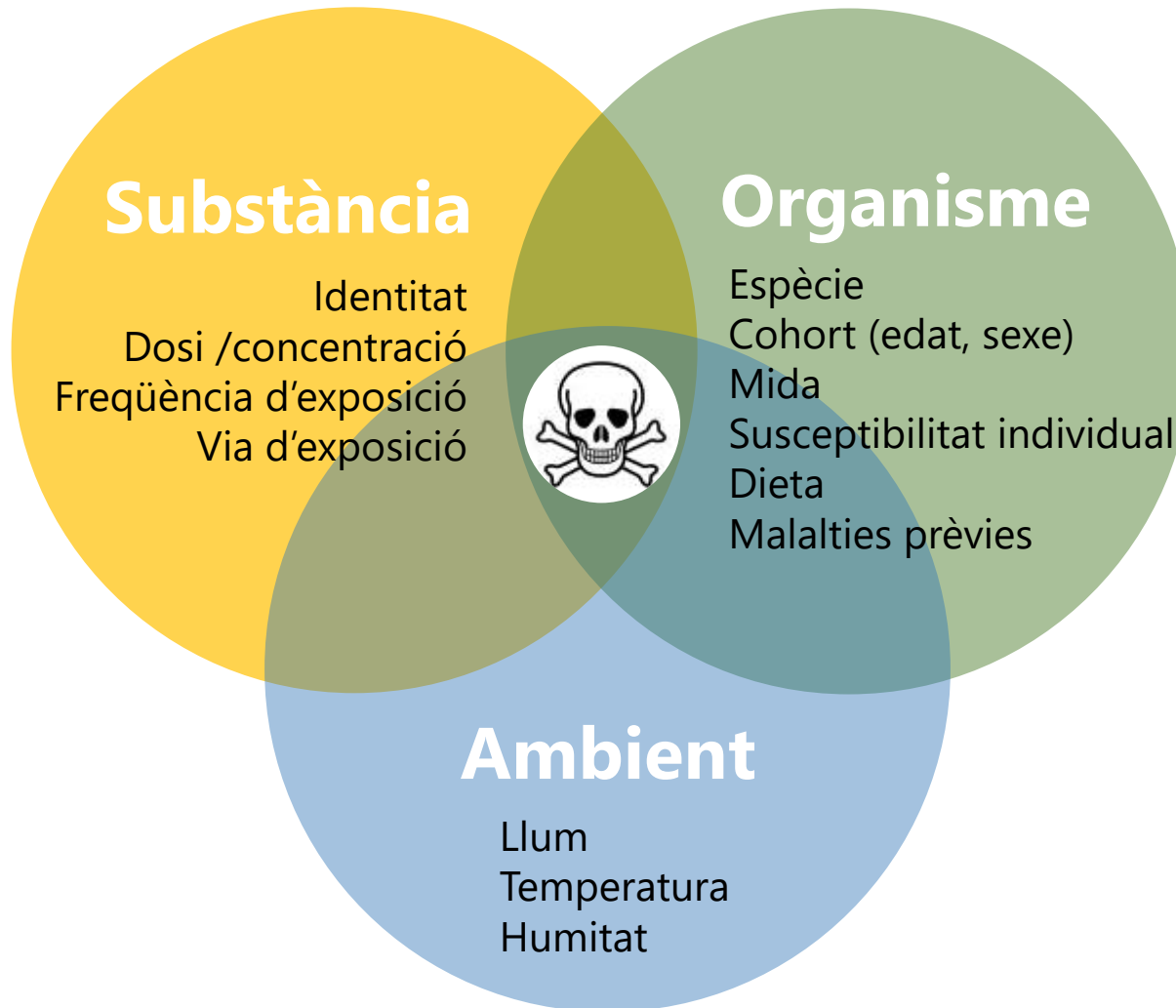

- Dosis molt baixes no tenen efecte
- Dosis baixes tenen un efecte beneficiós (compensació)

Controvèrsia:

- Temporalitat dels efectes: aguts vs. crònics
- Efectes beneficiosos i tòxics en diferents òrgans diana?
- Marge de seguretat dosi beneficiosa vs. Dosi tòxica

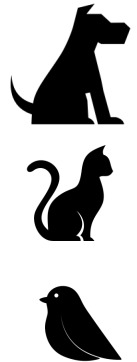
La toxicitat no depèn només de la substància

Plantes innòcues pels humans que son tòxiques per altres animals

Gènere *Allium* (all, ceba)

Efectes hemotòxics

Disulfits, tiosulfats

Estrès oxidatiu als eritròcits

Anèmia hemolítica

Reducció transport O₂

Plantes tòxiques pels humans que son innòcues per altres animals

Cicuta
(*Conium maculatum*)

*Agonopterix
altroemeriana*

Efecte de la llum: plantes fotosensibilitzants

Plantes amb furanocumarines (Fam. Apiàcies i rutàcies)

Xirivia
(*Pastianaca sativa*)

Resum

Les substàncies no son tòxiques *per se* sinó que poden causar toxicitat segons la dosi, la freqüència d'exposició, les característiques de l'organisme exposat i les condicions del medi on es dona l'exposició.

Conceptes generals sobre la toxicitat de les plantes

2

Baladre
(*Nerium oleander*)

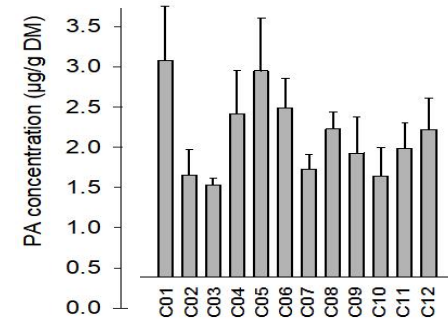
- Quins principis actius té?
- A quina concentració estan?

La diversitat química està determinada genèticament

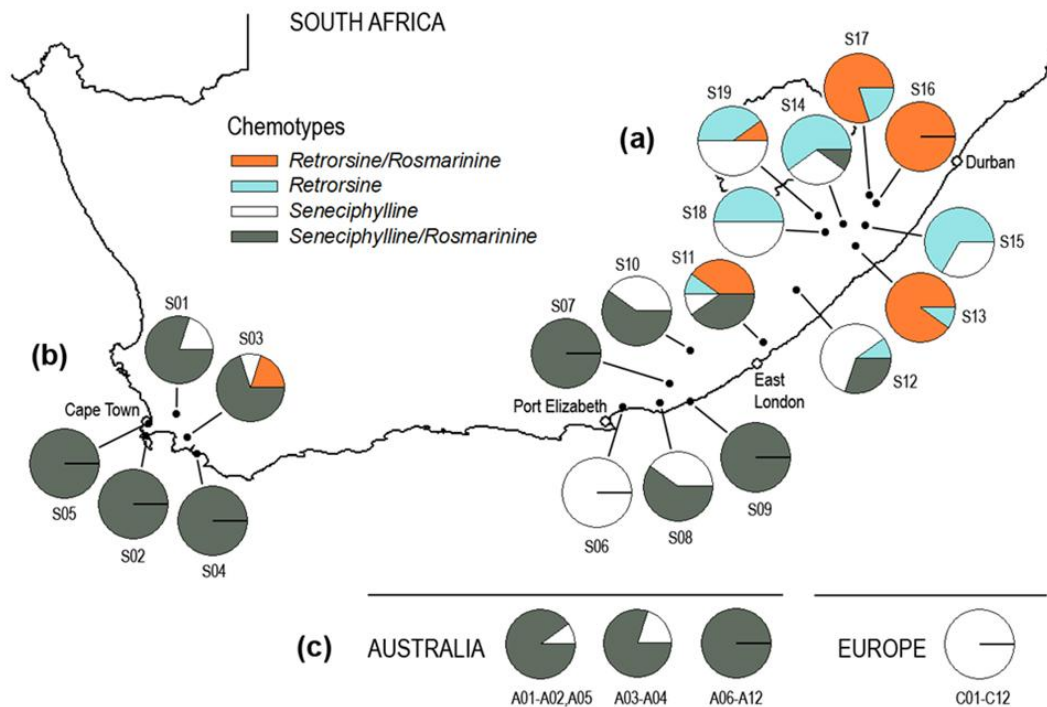
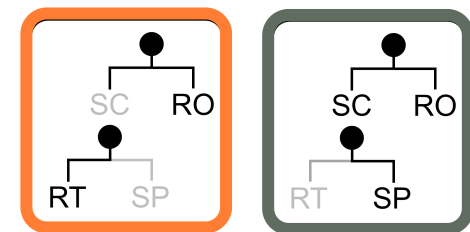
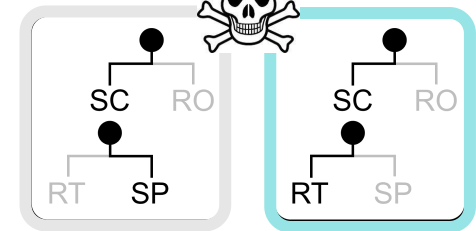
Hi ha molta diversitat química en una mateixa espècie!

Senecio pterophorus

Quimiotips d'alcaloides pirrolizidínic:

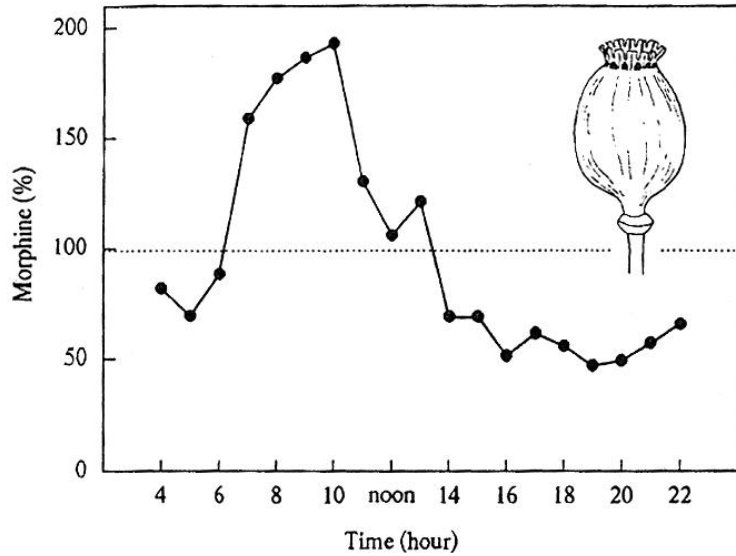

Les concentracions de fitotoxines varien al llarg del temps

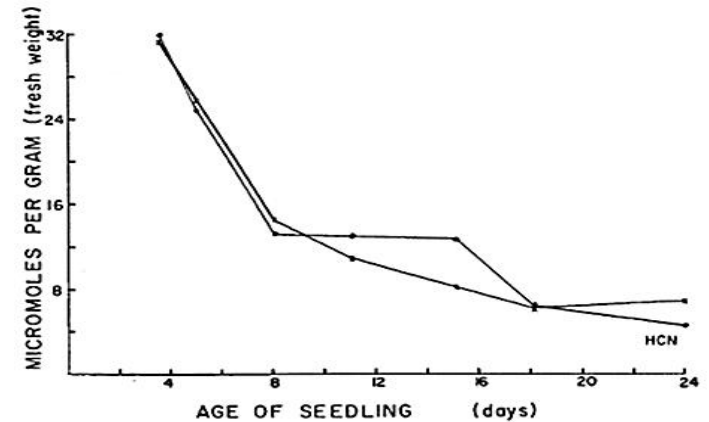
Cascall

Papaver somniferum

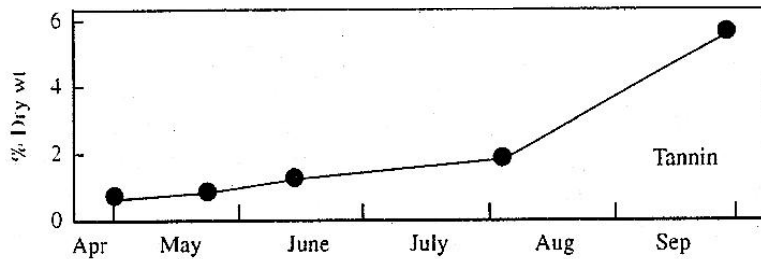

Sorgo

(*Sorghum sp*)

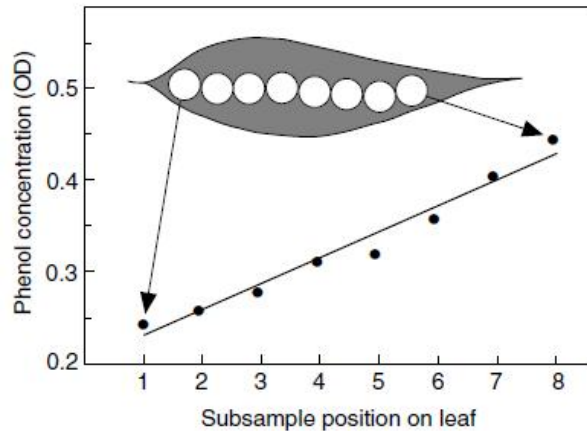
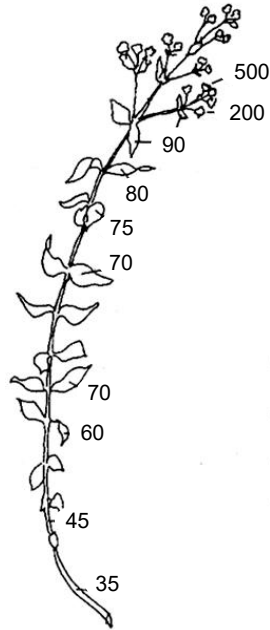

Roure (*Quercus robur*)

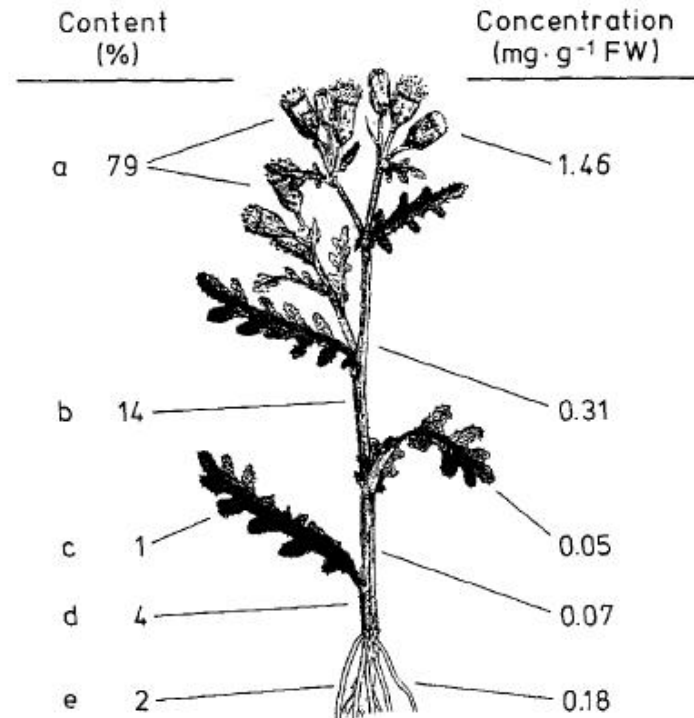

Les concentracions varien en diferents teixits i òrgans

Hipèric (*Hypericum perforatum*)

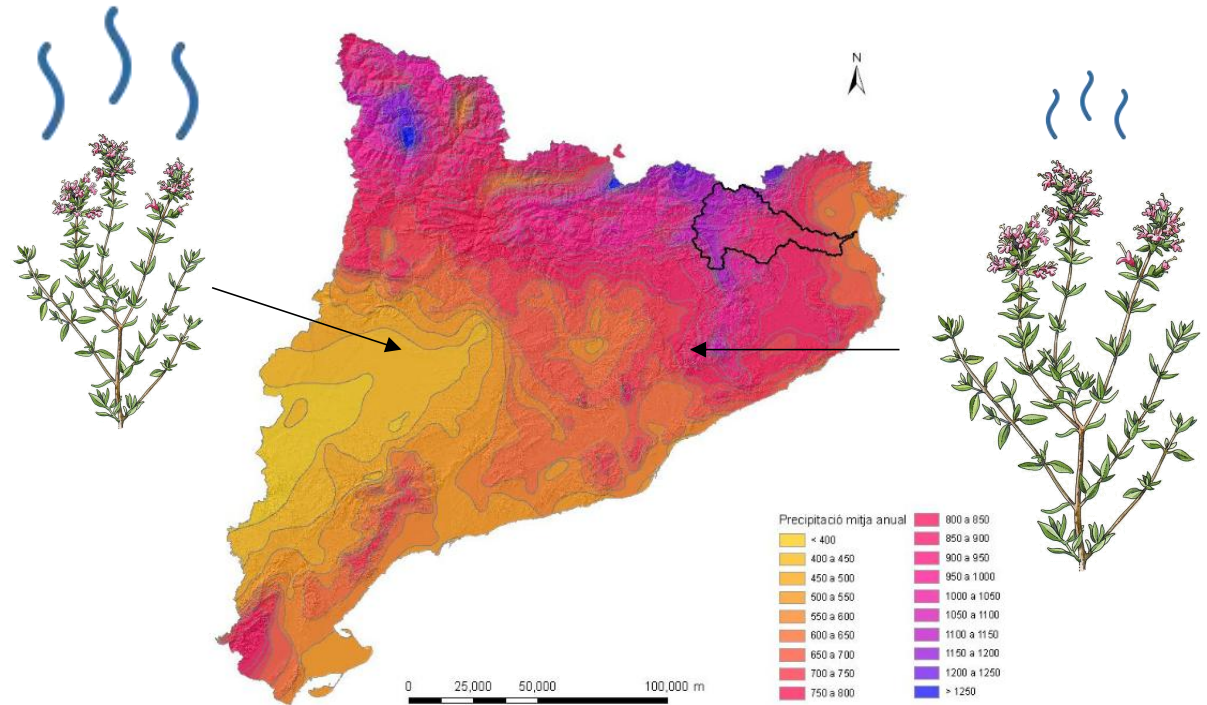
Xenixell
(*Senecio vulgaris*)

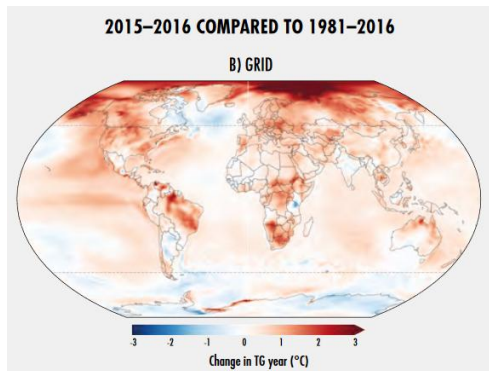
Les concentracions varien amb l'ambient

Temperatura, llum, nutrients, característiques del sòl...

Compostos volàtils de la farigola (*Thymus vulgaris*)

Canvi climàtic

Les concentracions varien amb l'acció dels herbívors

Espècies de la família de la mostassa
(*Brassica* sp)

L'acció de l'herbívor fa incrementar de **1 a 5 vegades** les concentracions de glucosinolats

Oruga de la col (*Pieris brassicae*)

Resum

Cada espècie (i família) té un **grup de principis actius** característics que estan determinats genèticament però les **substàncies concretes** poden variar entre diferents individus.

Les **concentracions dels principis actius** en les plantes poden variar al llarg del temps (hores, dies, mesos), segons l'òrgan de la planta (fruits > fulles), l'edat, la fenologia, el contacte amb herbívors i l'hàbitat on creixen les plantes.

Plantes tòxiques a Catalunya

3

Tora blava, acònit (*Aconitum napellus*)

- Fam. Ranunculàcies
- Pirineu i Prepirineu, zones humides
- Floració juny-setembre
- Europa, Amèrica del Nord i Àsia

- Alcaloides: aconitina
- Extremadament tòxica (dosi letal 1-2 mg)
- Efectes aguts, ingestió o contacte dèrmic (minuts):

Formigueig a les extremitats, cefalees, confusió, paràlisi progressiva, dificultat respiratòria, arrítmies, convulsions, mort (1-2h)

Confusió amb la dent de lleó

Venta prohibida degut a l'elevada toxicitat
Ordre SCO/190/2004

Plantes neurotòxiques

Cicuta (*Conium maculatum*)

- Fam Apiàcies
- Planta bianual molt comuna
- Ambients humits (ex. Rieres)
- Nativa d'Euràsia, invasora arreu

- Alcaloides de piperidina (coniceïna, coniïna)
- Tòxics a concentracions baixes (<1% DW)
- Efectes aguts (3-4h):
Debilitat muscular, incoordinació, tremolors,
dificultat respiratòria, coma i mort causada per
paràlisi respiratòria

Venta prohibida degut a l'elevada toxicitat Ordre SCO/190/2004

Confusió amb el julivert

Plantes neurotòxiques

Roldó (*Coriaria myrtifolia*)

- Fam. Coriariàcia
- Molt comuna en ecosistemes mediterranis

- Alcaloide: coriarina
- Glucòsid neurotòxic: coriamirtina (similar estriçnina)
- Dosi tòxica: 1mg
- Toxicitat aguda (minuts):

Nàusees, vòmits, cefalees, vertigen,
espasmes, convulsions, coma, parada
cardíaca

Confusió amb les mores

Plantes neurotòxiques

Alcaloides tropànics

Família Solanàcies

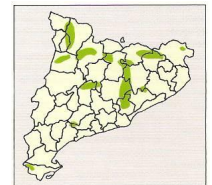
- Contenen atropina: síndrome anticolinèrgica (SNC, cardiovascular)
- Toxicitat aguda: sequedat a la boca, midriasi, taquicàrdia, coma, parada cardíaca
- Ús farmacològic: tractament en intoxicacions per pesticides organofosforats
- Antídot: fisostigmina

Estramoni
(*Datura stramonium*)

Jusquiam
(*Hyoscyamus niger*)

Tabac bord
(*Atropa belladonna*)

- Intoxicacions voluntàries
- Contaminació de cereals (llavors petites), confusió espècies comestibles
- Límit 1ug/Kg aliment

Plantes cardiotòxiques

Glucòsids cardiotòxics

Intoxicacions per consum directe (hivern) i en fenc (compostos estables)

Teix
(*Taxus baccata*)

Digital
(*Digitalis purpurea*)

Baladre
(*Nerium oleander*)

- Alteracions conductivitat elèctrica del cor (activitat irregular, aturada cardíaca, mort). Toxicitat aguda (síntomes 4h, mort 12-24 h)
- 0.005% pes corporal
- Intoxicacions en vaques, cavalls, ovelles, cabres, gats, gossos...

Plantes hepatotòxiques

Alcaloides pirrolizidínics

Senecio, Heliotropium, Echium

Plantes exòtiques: *Senecio inaequidens, S. pterophorus*

- Pro-toxina
- Intoxicació per consum crònic
- Sabor amarg, consum quan no hi ha alternatives
- S'excreta a la llet, ous. Mel.

Lesions hepàtiques progressives (hepatocitomegàlia)
Icterícia, edemes, pèrdua pes, mort

Vaques, toros (ex. 700 toros lídia intoxicats)
Ovelles i cabres, cavalls

Echium vulgare
(lengua de bou)

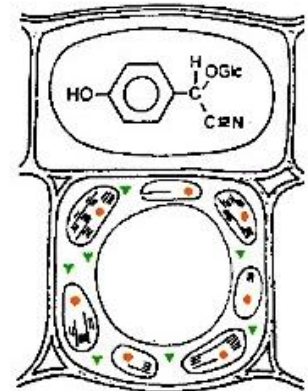
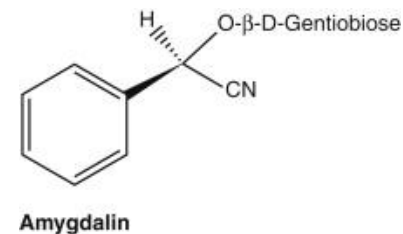
Plantes que afecten a la respiració

Glucòsids cianogenètics

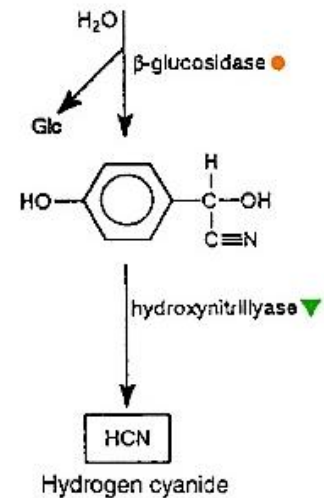
Sorghum sp

Prunus sp

Dhurrina (30% DW brots joves)

Dhurrin

- Pro-toxina
- Toxicitat aguda (minuts, hores)
- HCN inhibeix citocrom C oxidasa (transport electrònic)
- Vòmits, diarrea, dolor abdominal, convulsions, mort ocasional

Plantes hemotòxiques

Nitrats

Alfals

Avena

Soja

Ordi

Espinacs

Plantes que acumulen nitrats
(fertilització, sequera, fosc)

Bledes

Blat de moro

Civada

Sorgo

Blat

Melilot

Lli

Malva

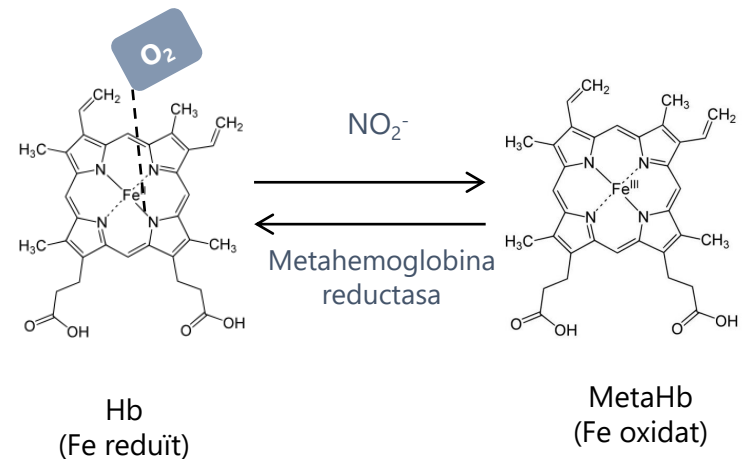
Raygrass

etc.

Nitrats (NO_3^-) $\rightarrow$ Nitrits (NO_2^-)
Metahemoglobinèmia
Efecte agut: vida mitja en sang 4-9 h

Infants
Remugants

Plantas Tóxicas

INFORMES, ESTUDIOS E INVESTIGACIÓN 2022
MINISTERIO DE SANIDAD

Les plantes tòxiques de Catalunya

Martí Boada
Teresa Romanillos

Natura

Pòrtic

Un viatge per la toxicologia a través de les plantes tòxiques

Gràcies per l'atenció!